

РАВНИЩЕ НА ФОРМИРАНОСТ НА СОЦИОЛИНГВИСТИЧНИТЕ И СОЦИОКУЛТУРНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА УЧЕНИЦИТЕ В НАЧАЛНИЯ ЕТАП НА ОСНОВНАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СТЕПЕН ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА РОДИТЕЛИТЕ

Теодора Вълева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията представя анкетно проуване сред родители на деца в началния етап на основната образователна степен, чиято цел е да даде информация за равнището на формираност на социолингвистичните и социокултурните компетентности на малките ученици. Респондентите са от различни краища на България, което прави изследването представително за страната. Изводите, формирани въз основа на получените данни, биха били полезни за оформянето на по-ясна представа за равнището на формираност на горепосочените компетентности у подрастващите.

Ключови думи: социолингвистична компетентност; социокултурна компетентност; начален етап на основната образователна степен, родители; ученици

Формирането на начална езикова компетентност е една от основните цели на обучението по български език и литература в началния етап на образование (Ivanova, 2019: 8).

Комуникативноречевата насоченост на обучението по роден език предполага усъвършенстване на уменията на учениците да използват съзнателно, целенасочено и адекватно спрямо конкретната комуникативна ситуация усвоените знания и умения, да осъществяват пълноценно общуване, да обогатяват речниковия си запас и да разширяват житейския си кръгзор.

Семейната и социалната среда е изключително важна за усъвършенстването и развитието на тези компетентности у подрастващите, ключов фактор както за благоприятното им интегриране в заобикалящия ги свят, така и за успешното им реализиране като личности.

Анкетно проучване

През месец февруари и март 2020 година беше проведено анкетно проучване с родители на ученици в начална училищна възраст.

Изследването включва попълване на анкета за изразяване на мнение и отношение на родители относно равнището на формираност на социолингвистичните и социокултурните компетентности на техните деца. Броят на раздадените анкети сред родителите е 200, като отговор е получен от 100 от тях.

Родителите са от различни краища на страната, като най-много са попълнили анкетата от Бургас. В проучването взеха участие и хора от София, Варна, Поморие и с. Маринка (Бургаска област).

Първата част е уводна и съдържа обръщение към респондентите, описание на целта на проучването, информиране за анонимността на отговорите и благодарност за оказаното съдействие.

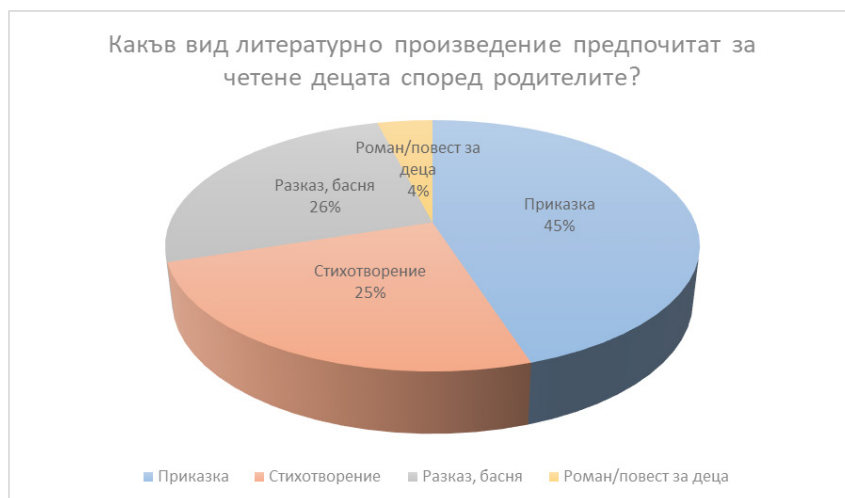
Възрастта на анкетираните родители е между 25 и 60 години, като такива под 25-годишна възраст и попълнили анкетата няма, между 25 – 30 години са 15% (15), между 31 – 40 години – 62% (62), между 41 – 50 години са 22% (22) и над 50-годишна възраст е само 1% (1).

Най-голям процент от родителите, попълнили анкетата, са от голям областен град – 46% (46), следвани от тези, живеещи в малък град – 32 % (32), от столицата – 11% (11), и от село – 11 % (11).

Полът на родителите, включили се в изследването, е 97% жени (97) и 3% мъже (3).

Най-голям е процентът на родителите със средно образование – 53% (53), последвани от тези с висше образование – 36% (36), полувисше имат 10% (10) и само 1% (1) е посочил, че е с основно образование.

На въпроса кой е най-предпочитаният вид литературно произведение за четене от децата, най-висок процент от отговорите на родителите е получила приказката – 45% (45), следвана от стихотворението – 25% (25), разказа и баснята с еднакъв процент – 13% (13), и на последно място – романа/повестта за деца – 4% (4) (фиг. 1). Оттук може да се направят изводи, че малките читатели възприемат по-лесно произведенията, които са свикнали да слушат още от най-ранна възраст, а именно – приказките, където фантастичното и реалното се преплитат по магичен начин и провокират въображението им. Като се отъждествяват до голяма степен с приказните герои и искат да им подражават, децата всъщност обогатяват вътрешния си свят и се научават да откриват нравствените ценности в живота. Мерената реч е достъпна и лесна за възприемане, а музикалността и ритмиката на стиха карат подрастващите да слушат и четат стихотворения или римувани приказки с интерес.

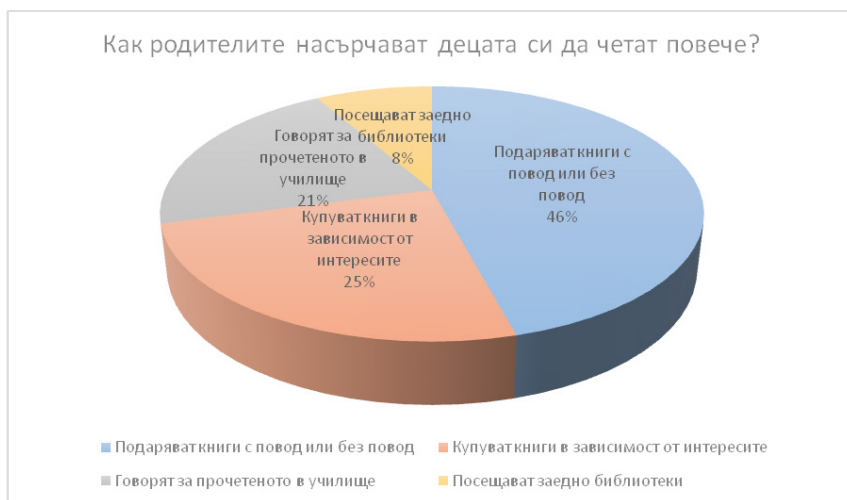
Фигура 1

На въпроса дали смятат, че препоръчаната за четене литература отговаря на възрастовите специфики, интереси и предпочитания на децата им, най-голям брой от анкетираните родители са посочили *по-скоро да* – 72% (72), следвани от тези, посочили категорично *да* – 22% (22), *по-скоро не* са отбелязали 6% (6) и нито един не е отговорил с категорично *не*.

Логичен е следващият въпрос от анкетата – дали децата им проявяват желание да четат допълнителна художествена литература (извън тази от препоръчителния списък), на който мнозинството от родителите са отговорили с *да* – 62% (62), 18% (18) са отбелязали *по-скоро да*, 12% (12) са отговорили с *по-скоро не*, 8% (8) са отговорили, че не могат да преценят и нито един от анкетираните не е посочил категорично *не* като отговор. Оттук може да се направят изводи, че подрастващите се интересуват живо от книгите, обичат да четат и да развиват въображението си, без да го правят по задължение.

Как самите родители насърчават своите деца да четат произведения на художествената литература – тук 44% (44) са посочили като отговор, че подаряват книги по специални поводи или дори без поводи, 24% (24) следят интересите на децата си и им купуват книги на такава тематика, 20% (20) обсъждат и говорят за изучаваните произведения в училище, 8% (8) посещават заедно библиотеки или различни мероприятия, свързани с представянето на книги (творчески срещи с писатели, родното им място, къща-музей), а 4% (4) са отговорили, че използват други начини, без обаче да конкретизират какви точно са те (фиг. 2).

На въпроса дали е необходимо учителят редовно да споделя проблемите, свързани със самостоятелното четене на литературни произведения на тех-

Фигура 2

ните деца, най-висок е процентът на отговорилите с *да* – 52% (52), 35% (35) са отговорили с *по-скоро да*, следвани от 7% (7), дали отговор *по-скоро не*, 4% (4), които са отговорили, че не могат да преценят, и само 2% (2), които са посочили *не* като отговор. Оттук може да се направят изводи, че родителите осъзнават ясно ключовата си роля в учебния процес на малките ученици, разбират важността на контакта с учителя и са готови да съдействат за по-лесно и успешно възприемане на произведенията на художествената литература.

Най-честите съвместни дейности, в които родителите участват заедно с учителите на своите деца, според мнозинството от анкетираните са: подготовката и участието в базари за Коледа, за Великден и др. – 38% (38); 22% (22) са посочили като отговор изготвянето на плакати, презентации или колажи за културата и традициите на други етноси; 17% (17) са избрали организирането на различни празници, събития и мероприятия, свързани с празничния календар на българския народ; 13% (13) са посочили четенето на избрани художествени произведения пред класа, а 10% (10) са отбелязали като отговор, че не участват в такива дейности.

На въпроса кои задачи и дейности улесняват формирането на лингвистични и социолингвистични компетентности у децата им, най-висок процент от родителите – 45% (45), са посочили като отговор диктовката, а 20% (20) са отговорили, че това са задачи за озаглавяване на текст. Преразказът на съдържанието на откъс от повествователен текст е събрал 15% (15) от отговорите, а задачите, свързани с уместната употреба на езикови и неезикови средства (жестове, мимики) според комуникативната ситуация – 11% (11). Задачите за съставяне на различни по цел на изказване изречения в зависимост от комуни-

кативната ситуация са предпочетени като отговор от 9% (9) от респондентите. Нито един от тях не е отбелязал като отговор, че не може да прецени.

Най-висок процент на предпочитанията на родителите по въпроса кои са задачите и дейностите, улесняващи формирането на социокултурните компетентности на техните деца, са събрали задачите за устно съставяне на благопожелания, свързани с празничния календар на българския народ – 46% (46), следвани от задачите за разказ по картина или по серия от картини – 21% (21). 17% (17) от анкетираните смятат, че това са задачите за самостоятелно четене и споделяне на впечатления от прочетеното в детски списания, детски енциклопедии, интернет и др. 13% (13) са отговорили, че според тях това са задачите за възприемане и осмисляне на съдържанието на изучаваното литературно или фолклорно произведение, и едва 3% (3) са отговорили, че не могат да преценят. Оттук може да се направят изводи, че според родителите, дори и непедagogически специалисти, нагледно-образното мислене на децата им е изведено на преден план, а познаването на традициите, обичаите и празниците на българския народ са достатъчна предпоставка за провокиране на интереса на техните деца.

На въпроса дали подрастващите умеят да разпознават частите на речта (съществителни имена, прилагателни имена, глаголи, лични местоимения, числителни имена), респондентите във висока степен – 34% (34) са посочили 5 – „Напълно съгласен с това твърдение“ (по скалата от 1 до 5, при което 1 означава „Не съм съгласен“, 2 – „Отчасти не съм съгласен“, 3 – „Не мога да преценя“, 4 – „Съгласен съм донякъде“, и 5 – „Напълно съм съгласен“).

Дали децата им умеят да правят справка в тълковен речник за значението на определена дума – тук най-висок процент от отговорите на анкетираните по скалата от 1 до 5, 37% (37) е получило твърдение 4 – „Съгласен съм донякъде“.

Че децата им разграничават прякото от преносното значение на думата и умеят да изразяват собствено мнение, което да аргументират с оглед на ситуацията на общуване, по скалата от 1 до 5, еднакъв процент от анкетираните – 42% (42), са посочили твърдение 4 – „Съгласен съм донякъде“. Въз основа на тези три твърдения може да се направят изводи, че учениците са усвоили в средно висока степен уменията да се ориентират добре в лексикалното значение на думите и да ги използват уместно в конкретната комуникативна ситуация.

На въпроса дали децата им умеят да съставят в устна и в писмена форма благопожелания, свързани с празничния календар на българския народ, най-висок процент от родителите – цели 56% (56), са посочили твърдение 5 – „Напълно съм съгласен“. Оттук може да се направят изводи, че малките ученици успяват да прилагат знанията и уменията, които имат за традициите, обичаите и празниците в страната, да се интересуват живо от историята за възникването им и постепенно да усъвършенстват тези знания във времето.

На въпроса дали децата им умеят да прилагат правилата за речева учтивост (благодарност, молба, съгласие, несъгласие) – най-висок процент от респонден-

тите – 47% (47), са оценили това твърдение с 5 („Напълно съм съгласен“), което означава, че подрастващите притежават комуникативноречевы компетентности в немалка степен благодарение на училищната, социалната и семейната среда.

Според родителите най-големи затруднения децата им срещат при уместното употребяване на различни езикови и неезикови средства при различни комуникативни ситуации. 55% (55) са оценили това твърдение по скалата с 2 („Отчасти не съм съгласен“) и при умението на децата да образуват различни по цел на изказване изречения в зависимост от комуникативната ситуация – 47% (47) са оценили това твърдение по скалата с 1 („Не съм съгласен“). Оттук може да се направят изводи, че би следвало да се наблегне на усъвършенстването на тези умения от страна както на учителите, така и на родителите, защото взаимодействието и взаимопомощта между тези две страни се определящи за благополучното по-нататъшно развитие на малките ученици при оформянето им като успешни личности.

Заклучение

Приобщаването на учениците към художествената литература и формирането на социолингвистични и социокултурни компетентности е дълъг процес, в който ролята на учителите и родителите е изключително важна и отговорна. Именно те са хората, от които зависи усъвършенстването на тези компетентности у подрастващите, и затова би следвало да осъществяват постоянен контакт помежду си, непрекъснато да си взаимодействат и помагат едни на други.

Комуникативноречевата насоченост на обучението по роден език предполага съзнателно, целенасочено и адекватно използване на усвоените знания и умения от страна на учениците, осъществяване на пълноценно общуване, по-богат речников запас и разширяване на житейския им кръгзор, което е възможно именно с постигането на едно по-високо ниво на формираност на социолингвистичните и социокултурните им компетентности.

Любовта към книгите и писменото слово, умението за общуване, обогатяването на запаса от речевы средства, усъвършенстването на уменията за създаване и възприемане на текст започва от най-ранна възраст и е само малка част от общата компетентност на учащите – знание за света, обща култура и развитие на межкултурни взаимодействия (Simeonova, 2005: 83 – 84).

Благодарности. Изследванията и проблемите, интерпретирани в статията, са финансирани от средствата, отпуснати целево от държавния бюджет на СУ „Св. Климент Охридски“ за научни изследвания през 2020 г., по научноизследователски проект на тема: „Равнище на формираност на социокултурните и социолингвистичните компетентности у учениците в начална училищна възраст чрез обучението по български език и литература“, под научното ръководство на проф. д.п.н. Н. Иванова.

ЛИТЕРАТУРА

- Виденов, М. (1982). *Социолингвистика*. София, Наука и изкуство.
- Иванова, Н. (2019). *Родноезиковото обучение в началния етап на основната образователна степен*. София, БГ учебник.
- Иванова, Н. (2019). *Литературното обучение в началния етап на основната образователна степен*. София, БГ учебник.
- Симеонова, С. (2005). Социокултурната компетентност в системата на комуникативноречевата компетентност – В: *Комуникативната компетентност в съвременния научен дискурс*. София, Булвест, 2000.

REFERENCES

- Videnov, M. (1982). *Sotsiolingvistika*. Sofia, Nauka i izkustvo.
- Ivanova, N. (2019). *Rodnoezikovoto obuchenie v nachalniq etap na osnovnata obrazovatelna stepen*. Sofia, BG uchebnik.
- Ivanova, N. (2019). *Literaturnoto obuchenie v nachalniq etap na osnovnata obrazovatelna stepen* Sofia, BG uchebnik.
- Simeonova, S. (2005). Socioculturnata kompetentnost v sistemata na komunikativnorechevata kompetentnost – *Komunikativnata kompetentnost v suvremenniq nauchen diskurs*. Sofia, Bulvest, 2000.

LEVEL OF FORMATION OF SOCIOLINGUISTIC AND SOCIOCULTURAL COMPETENCES IN THE PUPILS IN PRIMARY SCHOOL IN THEIR PARENTS' OPINIONS

Abstract. A survey was conducted with parents of pupils in the primary classes in Bulgaria, which aims to study the parents' opinions, attitudes, relations towards the formation of sociolinguistic and sociocultural competences in their children.

Keywords: sociolinguistic competence; sociocultural competence; primary classes; parents, students

✉ **Teodora Valeva, PhD Student**
Sofia University
Sofia, Bulgaria
E-mail: teodoravaleva@abv.bg